

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
 שרה בת חושה כחלון ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה

מחלוקתם של יצחק ורבקה ביחס לעשו, אז והיום

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. מלבי"ם בראשית כ"ז, א'-ה'

(א) ויהי כי זקן יצחק. הנה תכלית בריאת העולם הוא כדי שימצא איש צדיק וטוב אשר תלוה אליו ההשגחה האלהית ויהיה מעון לשכינת ה' בארץ, כמ"ש כי זה כל האדם כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, ובאשר אדם כמו מציאותו מעט ויקר וא"א שיתקיים לבדו בעולם, נבראו עמו כל המון בני אדם שיכינו לו צרכיו ויהיו לו לצוותא, כמ"ש כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה, כמו שנמצא באילן שרשים וענפים וקליפות ועלים, והעקר הוא הפרי שהוא המועט נגד העלים והקליפות, וכאשר רצה ה' שיהיה אומה שלמה שידבק בה הענין האלהי ויהיו מהם חסידים ונביאים וצדיקים ושרי קודש ויראי אלהים, בענין שהם יהיו תכלית הבריאה וצמח ה' ופרי קודש, וא"א שכולם יעסקו בענינים האלהיים, שמי יכין להם לחםם וכל צרכיהם, הפריש שבט הלוי שהוא יהיה מופרש מכל עניני העולם ונבדל לעבודת ה', וכל זרע ישראל ישאו צרכיו במעשר פירותיהם, והוא אין לו חלק ונחלה בשדה ובכרם, כי ה' הוא נחלתו והוא הקרב לאלהים כמ"ש כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו, ובוה יקחו ב"י חלק בשכר צדקותיו ועבודתו, שהוא שלוחם לעבודת ה' והם נכנסים תחתיו לעבוד עבודת השדה להכין לו טרף חוקן ובוה יהיו שניהם מאושרים בעה"ז ובעה"ב. והיו ישראל בין העמים ובין שבט לוי, כהאלמוג שהוא אמצעי בין הדומם ובין הצומח, והפיליפ שהוא אמצעי בין הצומח ובין החי, כן הם אמצעים בין שבט לוי שהוא קדש לה' ובין העמים הדבקים בחומר ובדברים ארציים, וה' ברך את אברהם שמזרעו יצא הסגולה העם אשר בחר לנחלה לו שיהיה ה' להם לאלהים וישכן שכינתו בתוכם והם יירשו את הארץ הקדושה המוכנת לדבוק האלהי ולהשגחתו ויהיו קדושים לאלהיהם, ואברהם לא מסר ברכה זו ליצחק, כי ברכה זאת איז בכח האדם להורשה לבניו, כי היא תלויה בקדושת העם ובטוב מעשיהם, ורק אחרי מות אברהם ברך ה' את יצחק בברכה זו, וכן יצחק לא היה בדעתו לברך את בניו בברכת אברהם, כי ידע שלזה לא תועיל ברכתו רק המוכן לה יתברך בזה מה, וכן תראה כי הברכה שברך יצחק עתה את יעקב ועשו היה מטל השמים ורוב דגן ותירוש ולא הזכיר דבר לא מירושת הארץ ולא שיהיה ה' להם לאלהים, כי ברכה זו לא היה בידו למסרה לבניו, רק ההתעוררות

שהתעורר עתה לברך את עשו היה ממה שאמר בפסוק הקודם שעשו לקח נשים מבנות כנען, ושהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה, ובוה כבר הכיר יצחק כי עשו אינו ראוי לברכת אברהם, וידע כי יעקב לבדו הן מצד שלקח את הבכורה ובהר לחלקו עבודת ה', והן מצד צדקתו הוא הקדוש לאלהיו, והוא אשר יירש את ברכת אברהם וכל זרעו יהיו מובדלים לעבודת ה', ואחר שראה והבין את זאת היה דואג בעד שני בניו, אם בעד עשו שראה שעי"י רשעתו נדחה מהבכורה ומברכת אברהם ויהיה כמשפחות האדמה, ואם בעד יעקב אחר שכל זרע יעקב יהיה מופרש לעבודת ה' א"א שיתעסקו בעבודת האדמה ובענינים ארציים, כי עסקים כאלה ישביתו אותם מעבודת ה', וכמ"ש אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה תורתו מתי נעשית, וגם מי ילחם מלחמותיו להגן עליו מני צר הלא חוקי הצורה הם הלוי החומר ואיך ילחם עם גבורים אשר יעלו עליו לכבוש את ארצו, ובוה חשב מחשבות שלא יאבדו שני בניו יעקב מתוך עניו וחלישת חמדו, ועשו מצד שנדחה מבכורתו ונעשה איש שדה, לכן רצה ששני בניו יהיו לעם אחד, כישראל ושבט לוי, ורצה לברך את עשו ברוב עושר ודגן ותירוש ובגבורה למלחמה ולממשלה, וזרע יעקב יהיו מיוחדים רק לעבודת ה' כשבט לוי אחרי כן, ובני עשו יספיקו להם טרפם ולחם חקם ויגינו בעדם מכל צר כמו שעשו ישראל אח"כ לשבט לוי, וזרע עשו יהיו הממוצע בין ישראל להעמים, כמו שהיה באמת אח"כ ישראל נגד שבט לוי, ועל כן רצה להכין את עשו על ידי ברכתו שיהיה לו משמני הארץ ורוב דגן ותירוש ושיהיה מושל עמים ומצוה לאומים, ועת יופיע רצון ה' להנחיל תורה לעמו יהיו זרע יעקב כלם עובדי ה' שומרי משמרת הקודש, וזרע עשו יפרנסו אותם ויגינו עליהם כקליפה והעלים השומרים את הפרי, ... והנה את יעקב לא היה בדעתו לברך כלל, כמ"ש למעלה שברכת יעקב שהיא ברכה רוחניית אינה ביד יצחק כלל, שמטעם זה לא ברך את שבט לוי כי ראה שיהיה משרת במקדש ה' וזה ברכתו ברכה הנתונה מאת ה' לא מיד אדם, ורצה לברך את עשו בברכת עוה"ז כנ"ל: ...

(ה) ורבקה שמעת. הנה רבקה הבינה כל כונת יצחק ... איך רוצה לעשות התקשרות בין עשו ובין יעקב כהתקשרות יששכר וזבולון ושבט לוי וישראל שיעקב יעסוק בתורה ועשו יפרנס אותו, אבל היא ידעה היטב רשעת עשו ורוע תכונתו,

2. מלבי"ם בראשית כ"ה, כ"ב

ויתרצו הבנים בקרבה. כמו שהאדם נברא מורכב מגוף ונפש, כן ברצות ה' להעלות את האדם למדרגה גבוהה יותר מכלל בני אדם שהוא חי מדבר, ורצה שתמצא אומה שתחול עליה נפש יותר נעלה וגבוה, שתהיה מוכן אל הנבואה והקדושה והדבוק האלהי, זה דור דורשיו כמ"ש ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה, עד שיהיה מין המדבר לערכה כערך החומר נגד הצורה כמו שהוא ערך החי נגד המדבר, לזה יצאו עשו ויעקב להיות דוגמא אל הכלל, זה לעומת החומר וזה לעומת הצורה, וכמו שראוי שהצורה תמשול על החומר מצד מעלתה כן רב יעבד צעיר, וכמו שהחומר קודם לצורה בזמן ואחרון במחשבה, כן יצא עשיו קודם ליעקב ומוכן שיעקב ימשל בו, וכמו שבראשית ימי האדם ימשול החומר ואחר כך תמשול הנפש כן וידו אוזות בעקב עשו, וכמו שהאדם לאדם

אם יזכה תמשול הנפש על הגויה ובהפך ימשול הגוף על הנפש, כן אם יזכה יעקב ימשול על עשו ואם לא ימשול עשו, ולזה כמו שהנפש והגויה הם במריבה ונגוד תמיד מלדה ומבטן ומהריון, כן התרוצצו הבנים בעודם בבטן אמם.

3. מלבי"ם בראשית כ"ה, כ"ה-כ"ז

(כח) ויצא הראשון. ... ואמר שהיה אדמוני וכאדרת שער שאדמוני מורה על הכעס והקנאה וכל המדות הרעות ששרשם מצד האדומה, ומה שהיה כאדרת שער בא מן מותרות המוח שמורה על הפסד שכלו, באופן שהיה נפסד בדעותיו ומדותיו ולא היה מוכשר, לא לקבל האמונה האמתית הנתלה בכח השכל, ולא לעשות צדק ומישרים התלויים בתכונת הגוף וטוב מדותיו, ויקראו שמו באשר סימניו היו מפאת החומר שכבר נגמר בתכונותיו הרעים מלידה, קראו כולם שמו שהוא עשוי ונגמר מפאת חמרו, שעניני החומר יבינו כל:

(כז) ואחרי כן וכו' וידו אחזת בעקב. כתב הר"א שבא להורות ה' דברים. א' שיעקב הוא הבכור ליצירה ולכן אחז בו ומנעו לצאת קודם שע"כ לקח ממנו אח"כ את הבכורה. ב' שיהיו תמיד קשורים זה בזה כשזה קם זה נופל. ג' שיעקב אחז דברים שהם לאושר הנפש שעשו דש בעקביו. ד' שזרע יעקב יהיו משועבדים ימים רבים תחת עקבות זרע עשו. ה' שממשלת יעקב האמתית תהיה בכלות ממשלת עשו, ...

(כז) ויגדלו הנערים. וכן פעל המזג שהיה בם מתולדה על הנהגתם, שעשו מצד שהיה אדמוני היה יודע ציד, ומצד שהיה כאדרת שער שנשחת שכלו לא היה יושב אהלים לעסוק בעיון ומושכלות, ויעקב היה איש תם בלתי יודע לרמאות כדרך הצידים, שהצידה כולל גם הרמאות לצוד אנשים בנכליהם, ויושב אהלים להגות בעיון וזה הפך איש שדה:

4. מלבי"ם בראשית כ"ז, ט"ז-כ"ב

(טז) ותקח רבקה את בגדי עשו. ... וידוע כי טובות העה"ז העושר והמשרה נמשלו בכתבי הקודש בשם בגדים, שהם מלבושים חיצוניים בלתי דבקים אל האדם ורק טפלים אליו, אבל המעלות הנפשיות הם עקר האדם בלתי נפרדים ממנו כגוף ונפש, ולפ"ז הבגדים החיצוניים שהם טובות העה"ז היו ראויים לעשו ונקראים בגדי עשו, והקול שיצייר כח הדברי מנפש המדברת שהיא שלמות הנפשיי ראוי ליעקב, ורבקה שרצתה שגם בגדי עשו, ר"ל טובות עה"ז יהיו ליעקב, עשתה מעשה בפועל, רומז לזה במה שהלבישה את יעקב בגדי עשו, באופן שבקולו ופנימותו, יהיה יעקב, ומצד בגדיו החיצוניים שהם טובות העה"ז, יהיה עשו: ...

(כב) ויאמר הקל קול יעקב. כבר בארתי למעלה, שזה היה נסבה מאת ה', שרק באופן זה יקבל יעקב ברכת העה"ז שמגיעים לעשו, באופן שהידים שהם כח הגבורה והגוף מגיעים לעשו והקול שהוא כח הנפשי מגיע ליעקב, וה' סבב שיעקב יהיה לו גם ידי עשו, ר"ל חוזק הגוף ועניניו, וכן הלאה עליו הברכה שקול יעקב וידי עשו יהיו לאחדים, היינו שע"י כח הנפשי שהוא קול יעקב, יהיה לו גם כח הגופני גבורה ועושר וממשלה, באופן שטובות החיצוניות שיהיו לו, לא יהיה מצד הטבע רק מצד ההשגחה מצד קול יעקב ותורתו, ובעת יופסק קול יעקב ע"י התרשלו מתורת ה' לא יהיה לו גם ידי עשו, ועז"א חז"ל בזמן שקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות וכו' אין הידים ידי עשו, ר"ל כי אז ידי עשו שייכים ליעקב, ובהפך הידים ידי עשו שייכים לעשו, כי יעקב לא ישיג ידים אלא רק ע"י קולו ותורתו:

5. מלבי"ם בראשית כ"ז, כ"ה-כ"ט

(כח) ויתן לך. ... וברכו בשני ענינים. א' בעושר וקנינים. ב' בממשלה וכבוד. נגד העושר ברכו בג' ענינים. כי יש ארץ שמנה בטבעה, רק שחסר לה שפע מעל מטל השמים, ויש שיש מגד שמים אך היא ארץ רזה וחסר לה ברכה מתהום רובצת תחת, לזה אמר מטל השמים ומשמני הארץ, ויש שיש בה כל אלה ואינה מצלחת לדגן ותירוש שהם עקר למחית האדם, עז"א ורב דגן ותירוש:

(כט) יעבדוך. ונגד המשרה והממשלה אמר יעבדוך עמים, ויש הבדל בין עמים ולאומים, שלאומים פורט עמים בעלי דת, וע"כ הוסיף וישתחוו לך לאומים, והם לא יעבדו למעלתם רק ישתחוו, הוה גביר לאחרי, שהם בני ישמעאל וב"ק, וישתחוו לך בני אמך, הם בני יעקב, ישתחוו לך מצד שאתה הבכור.

6. מלבי"ם בראשית כ"ז, ל"ה

ויאמר בא אחיך במרמה, הודיע לו כי ברכתו אין לה מקום רק כ"ז שלא נתברך יעקב, כי הלא ההון והעושר הגבורה והמשרה וכל מחמדי תבל אינם ברכות והם רק קנינים מדומים, ולא יקראו בשם ברכה רק כשהם עוזרים אל ההצלחה הנפשיית, ולפ"ז כ"ז שלא נתברך יעקב בברכות אלה והיה גורלו שיהיה דל וחלוש וחסר לחם, רק יתפרנס משלחנו של עשו שיכלכלהו לחם ומזון וישמרהו מכל צר ואויב כדי שיוכל לעסוק בתורה, ממילא היה ענין של עשו עם יעקב כענין זבולון עם יששכר, אז היה ברכתו של עשו ברכה, כי ע"י עשרו וגבורתו היה שומר לפרי ומחזיק ידי יעקב שיוכל לעסוק בתורה והיה לו עי"ז חלק לעה"ב, אבל אחר שיעקב לקח טובות עה"ז לעצמו ע"י הברכה ואינו צריך אל עשו, לא יוכל עוד לברך את עשו,

כי מה יועיל לו העושר והממשלה אחר שיעקב אינו צריך לו והעושר יהיה לו לרעתו ולא יקרא בשם ברכה, וז"ש שאחרי לקח ברכתך, ר"ל ברכתך היא רק שתתמוך ביד יעקב שיעסוק בתורה, וזאת לקח לעצמו שהוא עצמו תמצא ידו לעסוק בתורה בלעדיך ואינו צריך לך.

7. מלבי"ם בראשית כ"ז, ל"ח-מ'

(לח) ויאמר עשו וגו' הברכה אחת. השיב לו שכ"ז לפי דעתך שתלית ברכתי ביעקב שלא תוכל לברך אותי רק בשביל יעקב, כדי שאהיה אני התומך והמחזיק של יעקב עד שהברכה היא לך אחת, ר"ל שברכתי עם ברכת יעקב היא ברכה אחת שלא תוכל לברך אותי רק בדבר שלא ברכת את יעקב, ואני איני רוצה כלל בזה שיהיה ברכתי תלויה בברכת יעקב, אני רוצה ברכה בפ"ע. ברכני גם אני אבי, שאמצא עושר ומשרה בפני עצמי לטובת חיי העוה"ז, לא בשביל שאזכה עם יעקב לעוה"ב, כאב שמברך את כל בניו שיהיה לכל אחד עושר וגבורה בפני עצמו:

(לט) ויען יצחק אביו. זה אמר לו מצד שהוא אביו כרחם אב על בנים, הנה משמני הארץ יהיה מושבר, לעומת מ"ש ליעקב שיתן לו האלהים מטל השמים ומשמני הארץ, שאצל יעקב יהיה מתנת אלהים ותלוי בהשגחת ה' שהוא לפי המעשים אם יזכו, אמר לעשו שמעצמו יהיה מושבו במשמני הארץ בלתי תלוי בהשגחה, ולא ברכו רק בעושר, אבל לענין המשרה והממשלה.

(מ) ואת אחיך תעבד. וזה יהיה לך לאושר הנפש, וזה תלוי בתנאי, אם יעקב יעסוק בתורה ויעבוד את ה' שאז תכנע לפניו, אבל בזמן שירפו ידיו מעבודת ה' אז תהיה אתה המקל והרצועה לרדות וליסר אותו, וז"ש והיה כאשר תריד, עת שאתה תרדה בו ע"י שלא יעבוד את ה', אז ופרקת עלו, כמ"ש בזמן שאין הקול קול יעקב אז הידים ידי עשו, וכן היה באמת שכ"ז שעבדו ישראל את ה' היה אדום למס עובד כמו שהיה בימי דוד ושלמה ומלכי ישראל הצדיקים, ועת חטאו ישראל כתיב בימיו פשע אדום וגו' וימליכו עליהם מלך (מ"ב ח):